

Profesionalne i životne aspiracije studenata Zagrebačkoga sveučilišta

Vlasta Ilišin
Dunja Potočnik

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska
e-mail: vlasta.ilisin@idi.hr; dunja@idi.hr

SAŽETAK U ovom članku analizirane su životne i profesionalne aspiracije studenata, te njihova spremnost i razlozi eventualnoga odlaska u inozemstvo. Sukladno nalazima svjetskih istraživanja mladih, uključujući i studente, u našem se istraživanju pokazalo da se na osobnom planu prije svega radi o zasnivanju obitelji, a na profesionalnom o karijeri stručnjaka. Studenti su velikim dijelom suglasni da im glavne prepreke u ostvarivanju ambicija predstavljaju ekonomski i problemi osobne prirode, kao i administrativne barijere uz lošu političku situaciju i korupciju. Oko polovice studenata razmišlja o eventualnom odlasku u inozemstvo, ponajprije iz profesionalnih razloga jer žele bolje uvjete i vrednovanje rada, te profesionalno usavršavanje. U iskazanim stavovima studenti su uglavnom jedinstveni – sustavne razlike javljaju se tek u pogledu područja znanosti koje studiraju, a u nekim slučajevima javljaju se i indikativne rodne razlike.

Cljučne riječi: studenti, ambicije, profesionalne i životne aspiracije, prepreke, odlazak u inozemstvo.

Primljeno: studeni 2008.

Prihvaćeno: prosinac 2008.

1. Ambicije i aspiracije u sociološkim i psihološkim teorijama

U sociološkim i psihološkim teorijama pojmovi ambicija i aspiracija često su izjednačeni, a ponekad se izjednačuju i s ciljevima i vrijednostima, odnosno vrijednosnim orijentacijama. Krenemo li od definicije životnih ciljeva, vidjet ćemo da se oni najčešće dijele na ekstrinzične (materijalno bogatstvo, fizička privlačnost, slava i popularnost), te na intrinzične ciljeve (odnosi s ljudima, osobni rast i razvoj, sudjelovanje u zajednici). Kao što Kasser i Ryan (2001.) navode, samo su intrinzični ciljevi povezani sa zadovoljstvom u životu. No, ekstrinzični ciljevi mogu pomoći u ostvarivanju psiholoških potreba, iako će se, ako ekstrinzični ciljevi postanu važniji od intrinzičnih, smanjiti osjećaj dobrobiti. Sadržaj i prioritete u životnim ciljevima

Copyright © 2008 Institut za društvena istraživanja u Zagrebu – Institute for Social Research in Zagreb
Sva prava pridržana – All rights reserved

mijenjaju se dolaskom novih generacija, a i same su generacije segmentirane po istim ovim elementima. No, ma koliko istraživački uvidi u sadržaj životnih ciljeva naznačuju razlike među generacijama, nekoliko je glavnih motiva koji su prisutni u gotovo cijeloj populaciji, ali s drukčijim rangom vrijednosti. Riječ je o osobnim ciljevima zasnivanja obitelji i pronalaska vlastitoga mjesta u zajednici/društvu, čime se u najvećoj mjeri zadovoljavaju intrinzične potrebe pojedinaca.

Transferiramo li intrinzične potrebe na profesionalnu sferu, vidjet ćemo da autori govore o nekoliko osnovnih psiholoških potreba: a) autonomija – osjećaj da sami odlučujemo o svom ponašanju, prema svom interesu i vrijednostima (Deci i Ryan, 2000.), b) kompetentnost – osjećaj da se ponašamo uspješno i sposobno i c) odnosi s ljudima – osjećaj povezanosti i harmonije s ljudima koji su nam važni (Baumeister i Leary, 1995.). Ovdje dolazimo do potrebe definiranja profesionalnih aspiracija, pri čemu će naš fokus biti na definiranju studentskih aspiracija ili ispitivanju ciljeva studenata (Plucker i Quaglia, 1998.), a za čiju svrhu možemo uzeti definiciju Walberga (2006.:178) koji kaže da su aspiracije sposobnosti studenata da identificiraju i postave ciljeve za budućnost, dok se u sadašnjem djelovanju orijentiraju na ispunjenje tih ciljeva. Fox i Faver (1981.:445) dijele profesionalne aspiracije na tradicionalne i alternativne, pri čemu su tradicionalne aspiracije predstavljene indeksom koji mjeri težnju k ostvarenju uobičajenih nagrada za akademsko napredovanje – visoke dohotke, brzo napredovanje, stalno zaposlenje, te prepoznavanje od strane struke. Alternativne aspiracije mjere se pomoću indeksa koji procjenjuje želju za intrinzičnim nagradama, kao što je pomaganje drugima, rad s ljudima, te obavljanje društveno značajnoga posla u okviru profesije.

Za proučavanje načina izbora karijera instruktivna je Hollandova teorija izbora zanimanja – RIASEC teorija (1997.) po kojoj svi pojedinci upadaju u nekoliko kategorija profesionalnih aspiracija. Riječ je o realističkom, istraživačkom, umjetničkom, društvenom, poduzetničkom i konvencionalnom tipu. Zaključci sugeriraju da se studenti koji su iskazali razlike u aspiracijama i očekivanjima vezanima uz status i zanimanje, pokazuju nesigurnijima glede karijere, manje su odlučni kada treba donijeti odluku u vezi karijere, te su manje zreli u pogledu svojih očekivanja od karijere. Studenti su generalno više vrijednosti pridali aspiracijama nego očekivanjima, a mladići su u većoj mjeri od djevojaka bili skloni izboru karijere stručnjaka. Razlike u dobi pokazale su se značajnima kod statusnih očekivanja, no ne i kod statusnih aspiracija.

Jedna od temeljnih postavki od koje polaze istraživači profesionalnih aspiracija mladih ona je koja razlikuje djevojke i mladiće u pogledu njihovih stremljenja (Wahl i Backhurst, 2000.; Andres i drugi, 2007.). Pfeffer (2008.), Tinklin i drugi (2005.), te Powers i Wojtkiewicz (2004.:604) ukazuju da neka istraživanja indiciraju kako ohrabrivanje tradicionalnih karakteristika ženstvenosti u adolescentica doprinosi nižoj samouvjerenosti, nižim profesionalnim aspiracijama i slabije definiranim ciljevima koji se žele postići kroz posao, nego je to slučaj u adolescentima. Sukladno tomu, Patton i Creed (2007.:129) naglašavaju da istraživanja pokazuju kako adolescentice aspiriraju unutar vrlo ograničenoga spektra zanimanja, te da taj spektar odgovara Hollandovom (1997.) tipu zanimanja.

U istraživanjima izbora i ostvarenja zanimanja ženama i muškarcima pripisuju se različiti radni ciljevi i vrijednosti (Fox i Faver, 1981.:441). Muškarci obično vrednuju visinu plaće, prestiž kojega donosi zanimanje, te mogućnosti napredovanja. S druge strane, žene su više usmjerene na mogućnost da pomognu drugima, izraze osobni identitet i ostvare mogućnost doprinosa društvu. Dok su tradicionalne aspiracije snažnije vezane uz muškarce, u skupini onih koji teže najvišim ciljevima nema značajnih razlika između muškaraca i žena. No, alternativne aspiracije pokazuju drukčiji obrazac – žene koje teže višim postignućima tendiraju imati više vrijednosti i na alternativnim aspiracijama, dok to kod muškaraca nije slučaj. Stoga se čini da se kod žena i tradicionalne i alternativne aspiracije podjednako prevode u postignuće (Fox i Faver, 1981.:449).

Međutim, Manzo (2005.), te Levine i Zimmerman (1995.:82) navode da njihovi rezultati indiciraju slabu vezu aspiracija i postignuća. Također su pronašli da je ova korelacija kroz vrijeme relativno stabilna, rezultirajući porastom uspjeha žena u tradicionalnim i istodobnom padu uspjeha u alternativnim aspiracijama. U prilog tome govore i nalazi Weinerja i drugih (1997.), te Powersa i Wojtkiewiczza (2004.:604) koji ukazuju na nekoliko razloga zbog kojih se može vjerovati da je došlo do zaokreta u profesionalnim aspiracijama, te da je ključni utjecaj izvršilo obrazovno postignuće. Sukladno navedenim nalazima, Ilišin i drugi (2003.:65) podsjećaju da već neko vrijeme interes pobuđuje trend koji se sada pojavio i u Hrvatskoj – slabija obrazovna postignuća muškaraca. Dobro je poznato da su u starijim generacijama žene bile prosječno niže obrazovane, ali zbog promjena nastalih 90-ih godina 20. stoljeća u razvijenim zemljama započinje diskusija o obratu u rodnim razlikama u obrazovanju (Haralambos, Holborn, 2002.:852). Riječ je o tendenciji da se obrazovna postignuća žena u razvijenim zemljama poboljšavaju, a izvore ovoga napretka nalazimo u strukturnim promjenama na tržištu rada (rast uslužnoga sektora uz pad udjela teške industrije), te ženskom pokretu i feminizmu. Ova je promjena bila dvostruko uvjetovana – sve većim ulaskom žena u sektor tradicionalnih muških zanimanja kojima se pripisuje viši društveni status, te pokretom za ženska prava koji je doveo do emancipacije žena. Ovo bi moglo sugerirati da žene i muškarci imaju podjednake profesionalne aspiracije, no moramo zapaziti da tržište rada još uvijek pokazuje segregaciju po spolu kada je riječ o zanimanjima visokoga statusa. U tom su kontekstu zanimljivi uvidi Moshera i Burga (2007.) da mladići više od djevojaka izabiru privatni život ispred karijere – u njihovom je istraživanju to učinilo 61,3% mladića i 51,0% djevojaka.

Iako se mladi iz različitih zemalja bitno ne razlikuju po svojim aspiracijama, činjenica je da sve zemlje ne nude jednake perspektive za ostvarenje životnih i profesionalnih ambicija. Opće je pravilo što je neko društvo razvijenije, modernije i stabilnije, mogućnosti su objektivno veće. Kako se Hrvatska ubraja u zemlje u razvoju, pretpostavka je da su mogućnosti za ostvarenje aspiracija mladih razmjerno ograničene. Otuda slijedi da je Hrvatska zemlja koja se dugoročno, te latentno i stvarno suočava s problemom potencijalnoga egzodusa, odnosno emigracije mladih, i to osobito mladih stručnjaka.

U ovom smo radu postavili četiri cilja istraživanja: 1) ustanoviti kakve su profesionalne i životne aspiracije zagrebačkih studenata; 2) ustanoviti koje prepreke studenti percipiraju u ostvarenju svojih ambicija; 3) ustanoviti jesu li i iz kojih razloga studenti spremni otići u inozemstvo; 4) ustanoviti jesu li istraživanje dimenzije povezane s promatranim socijalnim obilježjima studenata. Polazna je hipoteza da je na osobnom planu primarni cilj studenata zasnivanje obitelji i ostvarivanje skladnoga obiteljskog života, a na profesionalnom planu uspjeh u struci, te da veće prepreke očekuju u ostvarivanju profesionalnih ambicija, pri čemu se eventualni odlazak u inozemstvo javlja kao jedan od načina da se te prepreke prevladaju. U testiranju razlika između 325 ispitanika (statistički značajnih na razini 0.05 i manje) koristili smo varijable spola, dobi, rezidencijalnoga statusa, stupnja obrazovanja oca i majke, te godine studija i područja znanosti koje studiraju.

2. Osobne i profesionalne aspiracije studenata Zagrebačkoga sveučilišta

U Hrvatskoj u zadnjem desetljeću nisu provedena istraživanja obiteljskih i profesionalnih vrijednosti studenata, no uvidima u istraživanja mladih vidimo da zasnivanje obitelji dolazi na visoko mjesto među prioritetima (Bouillet, 2004.). Slijedom čestoga izjednačavanja aspiracija s vrijednostima, ilustrativno je dodati i nalaze o vrijednostima mladih (Radin, 2007.:139) u kojima mladi u najvećem broju zastupaju vrijednosti samosvojnosti, privatnosti, te ekonomskoga i profesionalnoga uspjeha, a zanimljivo je da se studenti u tom pogledu ne razlikuju od drugih segmenata mladeži. Drugi nam, pak, istraživački rezultati (Ilišin i Radin, 2002., 2007.)¹ pokazuju da na prvo mjesto problema koje mladi prepoznaju kao bitne za svoju populaciju dolazi visoka nezaposlenost.

U našem smo istraživanju osobne i profesionalne aspiracije studenata ispitivali sljedećim pitanjem: "Kakve su Vaše životne i profesionalne ambicije, tj. što biste željeli postići u svom osobnom i profesionalnom životu?" Odgovore dobivene na dio pitanja koji se odnosi na životne i profesionalne aspiracije grupirali smo u jednu podgrupu životnih ambicija (ŽA), zatim jednu podgrupu koja spaja životne i profesionalne ambicije (ŽPA), pet podgrupa profesionalnih ambicija (PA) i kategoriju neodređenih/šaljivih odgovora, kao i onih koji ne znaju što žele od života/profesije. Navedene kategorije prikazujemo zajedno s iskazima ispitanika:

ŽA – zasnivanje obitelji i osiguranje egzistencije

- *Željela bih biti sretna. Željela bih imati posao koji me ne čini mrzovoljnom i nezadovoljnom, a opet da mi osigurava dovoljno financijske sigurnosti da ne moram spajati kraj s krajem. Bilo bi lijepo imati i karijeru, ali ako bih*

¹ Istraživanja su provedena na Institutu za društvena istraživanja. U istraživanju publiciranom 2002. bila je riječ o 1.700 mladih ispitanika, a u onome publiciranom 2007. o 2.000 mladih i 1.000 starijih ispitanika s područja cijele Hrvatske.

morala birati između napredovanja u poslu i obitelji ipak bi obitelj bila na prvom mjestu.

- *Željela bih osnovati obitelj, ali biti i uspješna u svom poslu ništa pretjerano jer to nikud ne vodi. Najvažnija je obitelj.*
- *Željela bi uskladiti poslovni i obiteljski život. Nemam namjeru posebno gajiti karijeru.*
- *Želim osigurati egzistenciju za obitelj i sebe.*
- *Biti sposoban prebriniti sebe i svoju obitelj.*
- *Čim više slobodnog vremena i solidan život.*

PA – nastavak obiteljskog ili pokretanje vlastitog posla

- *Visoko obrazovan, nastaviti obiteljski posao ili možda čak osnovati svoje poduzeće ako će biti prilika.*
- *Što prije se zaposliti i nastojati što brže napredovati u poslu; te nakon određenih godina radnog iskustva možda pokrenuti vlastiti posao, ako za to bude sredstava.*

PA – uspješna i dinamična karijera

- *Željela bih diplomirati u roku na svom fakultetu, a zatim otići vani (Engleska) na godinu ili dvije usavršavanja. Zatim bih, naravno, voljela dobiti posao u struci.*
- *Posao – s kojim se dosta putuje, dobro zarađuje i komunicira s ljudima. Djeca, dobar brak – ako ga bude uopće. Ne razmišljam previše o budućnosti, bit će kako si stvorim u tom trenutku, a ionako ne ispadne po planu, pa ćemo gubit vrijeme što će se ionako jednog dana saznati.*
- *Uspješnu karijeru.*
- *Postići uspješnu karijeru, normalna plaća.*

PA – mirno raditi svoj posao

- *Prvo želim završiti fakultet koji sam upisala i zaposliti se u struci, ako to ne bude moguće radila bih bilo što samo da me to čini sretnom i da me ispunjava. S vremenom se želim udati i imati obitelj. Nije mi važan status ni preveliki poslovni uspjeh, bitno mi je da mirno spavam.*
- *Pronaći posao koji relativno zadovoljava, imati plaću koja omogućuje barem dostojan život, i naravno osnovati obitelj.*
- *Željela bih raditi posao koji me ispunjava i pruža zadovoljstvo. Ne bi htjela da mi je svako jutro muka što moram ići na posao. Željela bih da posao mogu dobro uskladiti sa privatnim životom.*

PA – nastavak školovanja, bavljenje znanstvenim radom

- *Željela bih u propisanom roku završiti ove preostale 2 godine i upisati poslijediplomski studij. Voljela bih naći posao i da mi poduzeće plati poslijedi-*

plomski. Željela bih se zaposliti u poduzeću koje pruža mogućnost napredovanja i gdje ne moram u ugovoru potpisivat da neću zatrudnjeti u roku od 5 godina. U osobnom životu bih htjela kupiti stan, automobil, možda se udati i imati djecu.

- Želim naći posao u struci i doktorirati. Osigurati se za starost.
- Voljela bih nastaviti raditi na fakultetu kao asistentica, završiti fakultet do kraja, točnije doktorirati. Upisati tečajeve još par stranih jezika, putovati, a danas-sutra ako će biti sreće i zasnovati obitelj.
- Završetak preddiplomskog, upis magistarskog stupnja te profesionalno i stručno usavršavanje. Osobno: rast i razvitak na svim područjima života.

PA – raditi dobro plaćeni posao

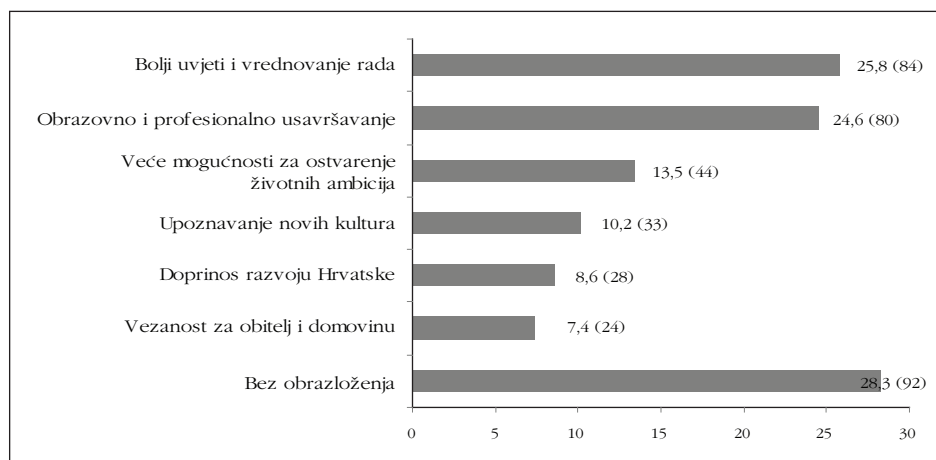
- Raditi neki posao koji volim (bankar, manager...) i zarađivati dovoljno za lagodan život.
- Direktor neke naftne kompanije – minimalno!!!
- Najmanje ministar gospodarstva ako se do tada ne otvori ministarstvo rudarstva i energetike. Najviše premijer.

ŽA i PA – neodređene/šaljive

- Zdravko Mamić je moj idol.
- Nisam baš preambiciozan. Planiram usput.
- Dotaknuti zvijezde.

U grafikonu 1. donosimo distribuciju odgovora ispitanika o životnim i profesionalnim ambicijama.

Grafikon 1.
Životne i profesionalne ambicije studenata – frekvencije i postoci

Kao što je i pretpostavljeno, životne ambicije poput zasnivanja obitelji i osiguranja egzistencije najčešće je navođena kategorija u odgovorima studenata, a takvih je u našem uzorku bilo gotovo tri petine. Biti stručnjakom je sljedeća najčešća aspiracija, koju zastupa 40% ispitanika, a neznatno niže smješteni su oni koji žele mirno raditi svoj posao bez velikoga isticanja, te oni kojima je cilj samo zaposlenje ili stjecanje diplome. Znatno niže na skali poželjnih profesionalnih ciljeva smješten je dobro plaćen posao jer ga manje od petine ispitanika ističe ga kao cilj. Nešto rjeđe ističu nastavak školovanja i želju za bavljenjem znanstvenim radom, iza čega s 10% slijede ispitanici koji žele pokrenuti vlastiti ili nastaviti obiteljski posao.

Želja za nastavkom obiteljskoga ili pokretanjem vlastitoga posla i mirno obavljanje vlastitoga posla ciljevi su koji su se pokazali posredovani jedino područjima znanosti koje studenti studiraju (tablica 1.).

Tablica 1.

Nastavak obiteljskoga ili pokretanje vlastitoga posla i mirno obavljanje vlastitoga posla s obzirom na područje znanosti kojega ispitanici studiraju (%)

Područja znanosti	Profesionalne ambicije studenata	
	Nastavak obiteljskoga posla ili pokretanje vlastitoga posla $\chi^2 = 20,36; df = 5; p = .001$	Mirno obavljanje vlastitoga posla $\chi^2 = 18,02; df = 5; p = .003$
Biomedicina i zdravstvo	23,1	53,8
Biotehničke	28,9	14,3
Društvene	9,3	34,0
Humanističke	4,3	51,7
Prirodne	-	47,2
Tehničke	9,4	28,2
UKUPNO	10,5	37,5

Kao što se vidi, među ispitanim studentima prirodnih znanosti nema nikoga tko bi želio voditi vlastiti posao, što je u neku ruku i sukladno usmjerenjima studenata u tom području na obrazovanje i znanost. Za razliku od njih, biotehničari pokazuju najveću želju za ovakvom djelatnošću, i to sa skoro trećinom ispitanika. Iza njih slijede studenti s područja biomedicine s razlikom od 5%. Sljedeće su društvene i tehničke znanosti s manje od desetine izjašnjenih studenata dok su humanističke znanosti neznatno zastupljene.

Područja znanosti također su izvršila utjecaj u smjeru statistički značajnoga razlikovanja u pogledu želje za mirnim obavljanjem vlastitoga posla. Biomedicinske i humanističke znanosti iskočile su u odnosu na druge grupacije kada je riječ o ovom, uvjetno rečeno, neambicioznom cilju, s polovicom ispitanika dok su iza njih

studenti prirodnih znanosti. Potom slijede “društvenjaci” i “tehničari” s oko 30% studenata, a najmanje želje za ovakvim tipom posla izražavaju studenti biotehničkih znanosti, kojima je on važan tek u sedmini slučajeva.

3. Strukturne ili osobno inducirane prepreke?

Uvidom u ranija istraživanja, generalno možemo reći da u percipiranim preprekama ostvarenju profesionalnih aspiracija prevlast odnose strukturni razlozi, odnosno ekonomska ili politička situacija u zemlji, s naglaskom na situaciji na tržištu rada. Kada je riječ o osobnim preprekama ostvarenju ciljeva, pojedinci su skloniji vjerovati da će prepreke u osobnom životu prevladati lakše, nego one u profesionalnom. To je naročito istaknuto u novije vrijeme kada tržište rada postaje sve više zasićeno kompetentnim pojedincima. Teorije postavljaju nekoliko uvjeta bitnih za ostvarenje profesionalnih ambicija (aspiracija), od koji je nama interesantna ona Foxa i Favera (1981.:442) koji navode sljedeće elemente kao bitne:

1. jasnoća obrazovnih i profesionalnih ciljeva;
2. sigurnost u značajnost područja kojim se namjerava baviti, kao i u mogućnost uspješnoga pronalaska posla;
3. percipirana kontrola nad obrazovnim i karijernim rezultatima;
4. predanost ispunjavanju obrazovnih i karijernih ciljeva.

Kada je riječ o razlikovanju muškaraca i žena u ostvarenju profesionalnih aspiracija, Mitsos i drugi (1998.), te Fox i Faver (1981.:439) navode kako brojne studije pokazuju da, u usporedbi s muškarcima, žene trebaju težiti višim profesionalnim ciljevima kako bi ostvarile ista postignuća kao i muškarci. Drugim riječima, profesionalne aspiracije žena prevode se u postignuće u znatno manjem opsegu nego u slučaju muškaraca. Ovu će komponentu biti naročito zanimljivo istražiti u Hrvatskoj, čije društvo još uvijek pokazuje tradicionalističke odlike, iako su one manje prisutne kod mlađe populacije koja je i predmet našega istraživanja. Navedeno nećemo moći u većoj mjeri zahvatiti ovim dijelom istraživanja, no u planiranom kvantitativnom istraživanju toj će se temi posvetiti veća pažnja.

U ispitivanju percipiranih prepreka ostvarenju osobnih i profesionalnih aspiracija koristili smo sljedeće pitanje: “Što mislite, s kojim ćete se preprekama suočiti u nastojanju da ostvarite svoje privatne i profesionalne aspiracije?” Suprotno očekivanjima, u uzorku smo imali i studente koji su izjavili da ne vide prepreke ostvarenju vlastitih aspiracija. Uz njih smo dobili i jednu kategoriju koja okuplja osobno inducirane razloge, te četiri koje možemo pripisati strukturnim razlozima. Uz njih se opet pojavljuju i neodlučni ispitanici, odnosno oni koji ne znaju hoće li imati poteškoća u ostvarenju ciljeva. Dobivene kategorije podijelili smo na one koje označavaju pozitivan stav (PS) i negativan stav (NS) vezan uz vlastite aspiracije, a ovdje ih prikazujemo uz iskaze ispitanika:

PS – nema prepreka

- *Nikakve. Trebamo biti optimistični.*
- *Mislim da neće biti prepreka.*
- *Za mene nijedna!*
- *Ništa mi ovaj dan neće pokvarit.*
- *Mislim da neće biti velikih prepreka.*

NS – prepreke osobne prirode

- *Uvijek će biti onih koji su više nametljivi od mene (u pozitivnom smislu!), koji će se gurati i boriti, biti samopouzdaniji i odlučniji, sve ono što ja nisam... a i često će biti i onih umjesto mene koji to neće zaslužiti...*
- *Najveća prepreka bit će moja lijenost i nedostatak želje za intenzivnim radom na svojoj karijeri. No, ako to uspješno riješim jedini problem bit će mi vanjski subjekti na koje ne mogu utjecati u veliko postotku, ali uvijek mogu okrenuti i ono negativno da mi odgovara u nekom drugom kontekstu. Treba biti otvoren neočekivanim prilikama.*

NS – loš položaj struke i visoka stopa nezaposlenosti u struci

- *Mislim da će najveći problem biti naći posao u struci jer svi traže iskustvo koje naravno ne dobivamo na faksu, ali i pojačati svijest o stvarnoj važnosti naše struke koja je relativno mlada u Hrvatskoj.*
- *Jaka konkurencija drugih moje struke, nedostatak vremena za obavljanje svih mojih obveza i želja, nekorektna radna sredina, ne mogućnost ispunjenja svojih potencijala u sredini u kojoj djelujem.*

NS – loš obrazovni sustav, nepostojanje poticaja za mlade

- *Vanjske prepreke: nepoticašnjim okruženjem za mlade i visokoobrazovane.*
- *Loša organizacija kolegija, loša predavanja, nerazumijevanja za studente, previše predmeta na godini u odnosu na druge fakultete.*
- *Visoke školarine i bedasti uvjeti studiranja te financiranja.*
- *Nespremnost institucija (fakultet, sveučilište, ministarstvo, grad) u podupiranju afiniteta i projekata koji iskaču iz ustaljenog okvira i zastarjele percepcije određenih znanstvenih područja. Nepostojanje široke mreže stipendija i njihova podjela na temelju upitnih kriterija. Nedovoljna educiranost zaposlenika na "visokim položajima" i mediokritetstvo.*

NS – administrativni problemi i loša politička situacija

- *Za privatne ciljeve mislim da neću imati neke prevelike prepreke. No u profesionalnom smislu mislim da ću se suočiti sa "vezama" koje će gurati slabije ispred mene i da možda moj rad neće u tom smislu biti dovoljno cijenjen.*
- *Nadam se da me neće obeshrabriti činjenica da ću morati kopkati po informacijama i da ću vjerojatno neke ključne informacije čuti u krivi trenutak*

i da neću znati odakle početi potragu za tim potrebnim informacijama jer koliko sam do sada primijetila ovdje nitko ništa ne zna pa tako onda ni ja, ne znam koja su moja prava i mogućnosti. To je glavni problem, neinformiranost.

- *Korupcija, konkurencija vezama kod zapošljavanja, loše zakonodavstvo.*
- *Prije svega s diskriminacijom, jer žena koja je diplomirala s najboljim ocjenama vrijedi manje od muškarca koji se jedva provukao. Tako da će za istu poziciju uvijek odabrati muškarca, barem u Hrvatskoj. Znamo da žene rade više, a zarađuju manje.*
- *Imam "sreću" da živim te da ću djelovati u razdoblju koje je za Hrvatsku izrazito bitno. Znači, u razdoblju tranzicije tj. posttranzicije. Odnosno stvaranja demokratskog društva i u razdoblju prihvatanja liberalno demokratskih vrijednosti. Prepreke će proizlaziti uglavnom iz tog.*

NS – ekonomski problemi

- *Definitivno financijski i problem stanovanja.*
- *Loše stanje hrvatskog gospodarstva.*
- *Mala plaća.*

I na kraju donosimo iskaz koji se može ubrojiti u jedan od najpesimističnijih u ovom slijedu:

- *Prepreke? Pa valjda će biti njih bezbroj. Nemoralne ponude muškaraca, bolje mjesto na poslu utjecajnijima. Moji roditelji nisu velike face, a to se kod nas još itekako gleda. A ruku na srce, nisam ni genij za koga će se otimat velike tvrtke.*

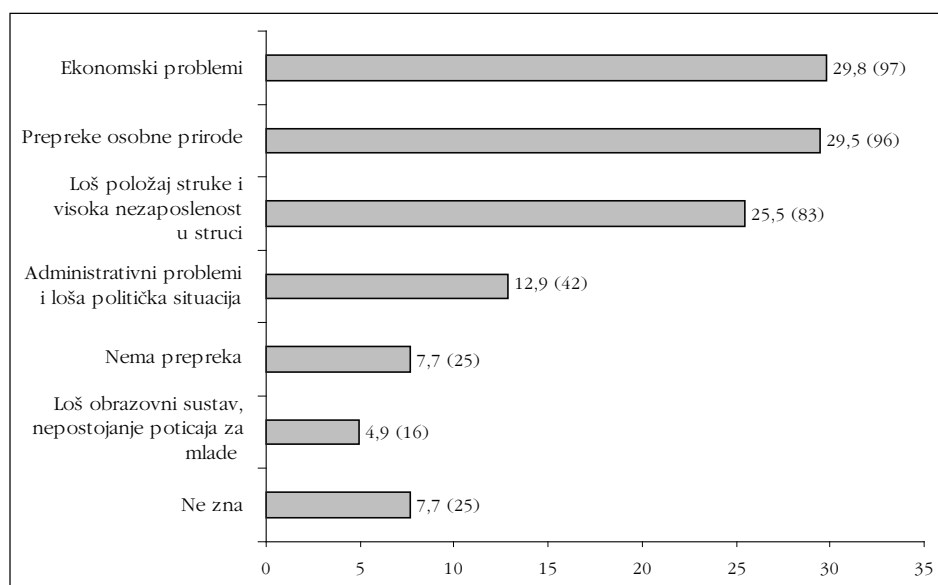
Distribuciju kategorija prepreka ostvarenju ciljeva donosimo u grafikonu 2., uz napomenu da je riječ o višestrukim odgovorima.

Na prvi pogled poredak kategorija ne iznenađuje jer su na prvom mjestu istaknuti ekonomski problemi, no oni to mjesto dijele s preprekama osobne prirode – po trećina ispitanika odabrala je ova dva odgovora kao glavne prepreke. Sljedeća je prepreka loš položaj struke i visoka nezaposlenost u struci za koju se odlučila četvrtina ispitanika, a slijede administrativni problemi i loša politička situacija. Iako je potonje često isticano u dnevopolitičke svrhe, te u analizama nezavisnih organizacija kao što je Transparency International – po čijem izvještaju smo rangirani na 64. mjestu s ocjenom 4.1, zajedno s Bugarskom i Turskom (*Annual Report*, 27), korupcijski problemi u našem istraživanju zauzimaju tek četvrto mjesto s oko devetinom ispitanika. Podjednak broj odgovora, manje od deset posto, dali su oni ispitanici koji smatraju da nema prepreka ili da ne znaju što bi im moglo predstavljati prepreke. Iznenađuje da studenti u ovom slučaju ne navode loš obrazovni sustav i nedovoljno poticaja za mlade kao mogući problem, odnosno to čini manje od 5% ispitanika. Naime, Ilišin (2007.:62) na temelju rezultata istraživanja mladih iz 2004. godine navodi da mladi upravo dobro obrazovanje i jednak pristup obra-

zovanju i zapošljavanju za sve najčešće ističu kao najvažnije sredstvo za rješavanje problema mladih.

Grafikon 2.

Prepreke ostvarenju osobnih i profesionalnih aspiracija – postoci i frekvencije (N = 325)

I u ovom slučaju jedine su statistički značajne razlike proizvela područja znanosti koja studenti studiraju (tablica 2.).

Tablica 2.

Prepreke u ostvarenju profesionalnih aspiracija s obzirom na područje znanosti koje ispitanici studiraju (%)

Područja znanosti	Prepreke u ostvarenju profesionalnih ambicija	
	Loš položaj struke i visoka nezaposlenost u struci $\chi^2 = 43,58; df = 5; p = .000$	Administrativni problemi i loša politička situacija $\chi^2 = 36,27; df = 5; p = .000$
Biomedicina i zdravstvo	7,7	17,9
Biotehničke	61,9	28,6
Društvene	44,3	46,4
Humanističke	40,4	23,4
Prirodne	19,4	8,3
Tehničke	14,1	12,9
UKUPNO	29,8	25,5

Loš položaj struke i visoka nezaposlenost u struci razlog je koji kao prepreku ostvarenju ciljeva ističu studenti istih područja znanosti, kao i u slučaju pitanja o mogućim razlozima otežanoga nalaženja posla (elaborirano u drugom članku proizašlom iz rezultata ovoga istraživanja: *Izbor studija: motivacijska struktura upisa i očekivani uspjeh u pronalasku željenoga posla*), a to su biotehnička, društvena i humanistička područja. Pritom u našem uzorku osobito iskaču studenti biotehničkih područja koji u skoro dvije trećine slučajeva smatraju da će im ovaj razlog otežati ostvarenje profesionalnih ciljeva. Iza njih navedenu prepreku ističe dvije petine naših studenata društvenih i humanističkih znanosti, ispitani studenti prirodnih znanosti upola manje, studenti tehničkih znanosti još manje, dok je takvih studenata s područja biomedicine i zdravstva u uzorku manje od desetine. Kako studenti iz našeg uzorka nisu iskazali toliku zastupljenost ovog razloga u ispitivanju teškoća u uspješnom pronalasku posla, dobiveni nalazi sugeriraju da studenti dijele ostvarenja na profesionalnom planu od ambicija općenito, koje u našem slučaju obuhvaćaju i privatne aspiracije.

Administrativni problemi i loša politička situacija prepreka je koju najčešće apostrofiraju ispitani studenti društvenih znanosti, za razliku od studenata prirodnih i tehničkih znanosti. Čini se da su budući stručnjaci za društvene probleme i procese ili bolje osposobljeni da prepoznaju postojanje takvih prepreka ili očekuju da će te pojave više pogađati njihovu struku baš zato što su bolje obučeni za kritički odnos spram njih.

4. Spremnost i razlozi eventualnoga odlaska studenata u inozemstvo

Horizontalna društvena i profesionalna pokretljivost načelno je prisutnija u razvijenijim društvima nego u onima u kojima su gospodarski resursi razmjerno oskudni. Također se načelno pretpostavlja da su mladi zbog svoje vitalnosti i fleksibilnosti spremniji za promjene nego starija populacija. Problem, međutim, nastaje onda kada dolazi do značajnog odljeva mladoga i obrazovanoga stanovništva, u pravilu iz zemalja koje trebaju upravo takav ljudski potencijal za pokretanje društvenoga i gospodarskoga razvoja. Riječ je o tome da se “nerazmjernost aspiracija i realnosti, očekivanih i stvarnih uvjeta rada, napredovanja i ukupnog življenja, najčešće (...) lome u mladoj populaciji, koja, zahvaljujući upravo svojoj mladosti, najlakše donosi odluku o rješavanju životnih i profesionalnih frustracija napuštanjem, odlaskom ili bijegom u drugu profesionalnu i(li) životnu sredinu” (Golub, 2000.:129).

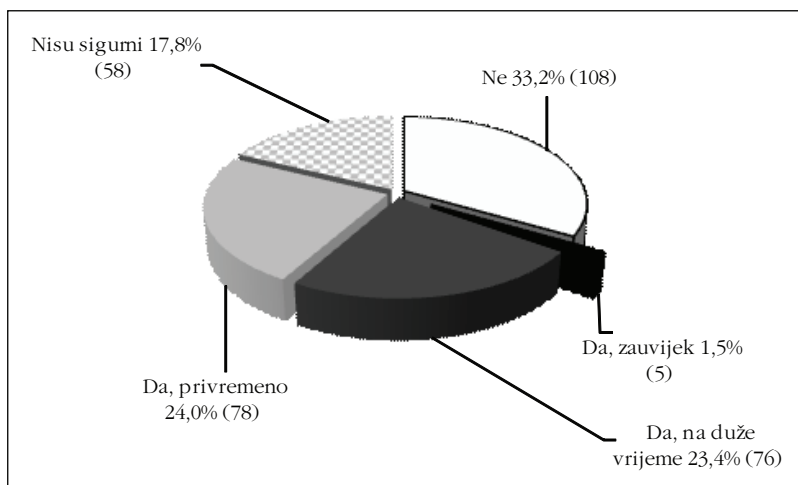
Hrvatska se, naročito u 20. stoljeću, susretala s velikim odljevom visokoobrazovanoga stanovništva iz zemlje, premda on nikada nije točno utvrđen (Golub, 2000.). Ipak, istraživanjima je ustanovljena spremnost određenih segmenata stanovništva, najčešće mladih i znanstvenika, da napuste zemlju. Relativno recentna istraživanja (Ilišin, Mendeš, 2005.:243) pokazuju kako je i 1999. i 2004. godine cca 40% mladih Hrvatske iskazivalo spremnost da odu u inozemstvo na dulje vrijeme, a 21% i potom 26% zauvijek. Istodobno, upola manje starijih je 2004. godine izjavilo da bi otišli izvan zemlje na dulje vrijeme, a 15% zauvijek. No, najzanimljivije je da su te godine

upravo studenti prednjačili po spremnosti da odu iz zemlje: 52,5% na dulje vrijeme, a 21,6% zauvijek (za razliku od 8,5% onih koji su decidirano izjavili da ne bi željeli otići u inozemstvo i 7,4% koji o tome nisu razmišljali). Iz ovih je podataka očito da su studenti bili najspremniji na eventualni odlazak u inozemstvo (čak tri četvrtine).

U našem smo istraživanju studentima postavili sljedeća pitanja: "Razmišljate li o tome da nakon diplomiranja na kraće ili dulje vrijeme odete raditi i živjeti u inozemstvo? Koji su glavni razlozi za takvu odluku?"

Odgovori su dali drukčiju sliku od gore prikazane – oko polovice ispitanika izrazilo je podjednaku spremnost da na kraće ili dulje vrijeme ode iz Hrvatske (grafikon 3.). Pri tome se može pretpostaviti kako bi se iz 18% studenata koji nemaju izgrađen stav, u određenim okolnostima mogao generirati dio onih koji bi se opredijelili za odlazak izvan zemlje.

Grafikon 3.
Spremnost studenata na odlazak u inozemstvo – frekvencije i postoci

Prikazanim se podacima može dodati i informacija da je dio studenata naznačio i kamo bi otišli – riječ je prije svega o razvijenim europskim zemljama, te SAD-u i Kanadi. Ipak, valja upozoriti na izrazito mali broj onih koji bi rado zauvijek napustili Hrvatsku, a kojih je čak 14 puta manje nego u istraživanju obavljenom prije četiri godine. Vjerojatno se ta diskrepancija dijelom može objasniti činjenicom da je u ranijem istraživanju bio primijenjen drukčiji instrument prikupljanja podataka i da su anketirani studenti bili iz cijele Hrvatske, tj. iz neravnomjerno razvijenih regija. No, ne treba potpuno zanemariti mogućnost da je u protekle četiri godine opao broj višestruko nezadovoljnih studenata koji izlaz vide u definitivnom odlasku u inozemstvo. Je li to posljedica percepcije poboljšanja opće društvene situacije u Hrvatskoj, osjećaja da inozemstvo u pogoršanim gospodarskim kretanjima više nije obećana zemlja, ili nečega trećeg, otvoreno je pitanje.

Usporedba (ne)spremnosti studenata da odu u inozemstvo s njihovim socijalnim obilježjima rezultirala je ustanovljavanjem određenih razlika (tablica 3.).

Tablica 3.

Spremnost na odlazak u inozemstvo s obzirom na socijalna obilježja studenata (%)

Obilježja studenata	Ne	Nisu sigurni	Da, na kratko vrijeme	Da, na duže vrijeme ili zauvijek
Područje znanosti	$\chi^2 = 64,50; df = 15; p = .000$			
Biotehničke	9,5	0,0	61,9	28,6
Humanističke	17,0	19,1	34,0	29,8
Društvene	26,8	21,6	32,0	19,6
Tehničke	34,1	16,5	15,3	34,1
Prirodne	66,7	16,7	2,8	13,9
Biomedicinske i zdravstvo	48,7	20,5	10,3	20,5
Rezidencijalni status	$\chi^2 = 30,84; df = 9; p = .000$			
Selo	48,7	19,2	14,1	17,9
Mali grad	32,9	17,6	27,1	22,4
Veliki grad	20,0	12,0	56,0	12,0
Zagreb	26,5	18,4	22,1	33,1
UKUPNO	33,2	17,8	24,0	24,9

Dobivene statistički značajne razlike zanimljive su i sugeriraju kako određene skupine studenata doživljavaju mogućnost osobnoga prosperiteta u inozemstvu. Ukratko, najmanje želje za odlaskom pokazuju studenti prirodnih i biomedicinskih znanosti (suprotno studentima biotehničkih znanosti, koji češće od ostalih žele u inozemstvu proboraviti kraće vrijeme), dok su studenti tehničkih znanosti najspremniji na dulji rad i život izvan Hrvatske. Što se tiče rezidencijalnoga statusa, pokazalo se da su studenti sa sela najmanje zainteresirani za odlazak u inozemstvo, oni iz velikih gradova (Osijek, Rijeka, Split) u natprosječnom broju iskazuju želju za privremenim odlaskom, dok Zagrepčani pokazuju najveći interes za duljim boravkom u inozemstvu. Na osnovi tih trendova moguće je spekulirati da odrastanje u najurbanijim sredinama pruža studentima jasniju sliku o tome koliko im je manjkava perspektiva u zemlji. U isto vrijeme, može se pretpostaviti kako studenti iz ruralnih područja eventualni trajni prelazak u urbana središta u zemlji doživljavaju dostatnim za ispunjavanje svojih ambicija.

Razlozi eventualnoga odlaska nisu iznenađujući i sukladni su očekivanim aspiracijama studenata. Dobiveni odgovori svrstani su u šest kategorija, od kojih četiri objašnjavaju razloge eventualnoga odlaska, a dvije razloge ostanka u zemlji. Sedmu kategoriju čini velika skupina studenata (28,3%) koji nisu ponudili nikakav

razlog neodlasku – kako je u toj skupini u pravilu riječ o onima koji su prethodno odgovorili da ne bi otišli u inozemstvo, čini se da su smatrali da je odrećan odgovor dostatan. Međutim, ni oni studenti koji su ponudili obrazloženja svoje (ne) spremnosti na odlazak u inozemstvo nisu bili suviše rječiti niti su nudili široka obrazloženja.

U prvoj kategoriji, koju smo nazvali **bolji uvjeti i vrednovanje rada**, studenti ističu da su u inozemstvu bolji profesionalni uvjeti rada, da je njihova struka tamo razvijenija nego u Hrvatskoj, te da se lakše mogu zaposliti i bolje zaradivati. Objašnjenja se ponavljaju, pa je ovaj tip motivacije moguće ilustrirati manjim brojem izjava studenata.

- *Prvom prilikom u roku pola sata pakujem kofere i više se ne vraćam. Volio bih raditi u Njemačkoj, Francuskoj, Velikoj Britaniji ili SAD-u jer se tamo najviše cijeni naša struka i najbolje je plaćena. Glavni razlog zbog čega bih otišao je plaća i normalna radna okruženja, te radni uvjeti. Na ovu državu sam toliko ogorčen pa je bolje da ne komentiram.*
- *Da, namjeravam ako se situacija u Hrvatskoj ne popravi, a kako je krenula, čini se da neće. Voljela bih otići u Njemačku i Španjolsku jer znam te jezike, a i moguće je i zaposliti se jer imaju potrebu za stručnjacima.*
- *Naravno da razmišljam o odlasku van Hrvatske. Bilo gdje na Zapadu se znanje cijeni više nego kod nas. Ima mogućnosti za učenje i napredak do čega se kod nas dolazi jako teško.*
- *Da, svakako da razmišljam. Kao što sam već rekla, diskriminacija u ovoj državi jako je izražena. Vani se više cijeni rad. Moja želja je otići u SAD ili Veliku Britaniju. Smatram da se tamo mogu dodatno usavršiti, moj rad bit će cijenjen, te ću za njega primati odgovarajuću plaću. I konkurencija je veća.*
- *Pa svakako da. Odgovorno tvrdim da više od 80% studenata na to pomisli. Dug i iscrpan studij, kao i nemogućnost kvalitetnoga poslovnog uspjeha, temeljni su razlozi takvih odluka.*
- *Da. U našoj struci puno poslova radi se na terenu, u stranim zemljama, a glavni razlozi su, naravno, zarada koja je znatno bolja. Svakako, tu postoji i rizik zbog raznih opasnosti, pa treba dobro razmisliti.*
- *Razmišljam o tome. Razlozi su i financijski i općenito bolji uvjeti za rad i mogućnosti za zaposlenje u mojoj struci. Ne bih volio cijelu karijeru ostvariti u inozemstvu već raditi vani nekoliko godina, dovoljno da steknem financijsku sigurnost i iskustvo.*
- *Ako kod nas ne bude dovoljno velika plaća te ako će postojati mogućnost da mogu steći nova znanja i tehnologije, najvjerojatnije ću napustiti svoju zemlju i otići u inozemstvo, najvjerojatnije u Zapadnu Europu.*
- *Vrlo rado. Bilo kamo gdje se rad cijeni i gdje se može od njega normalno živjeti. I otišao bih za stalno.*
- *Naravno, vjerojatno u zemlje boljeg socijalnog statusa gdje je znanje više cijenjeno i bolje plaćeno, a uvjeti za život puno bolji.*

- *Da. Idem raditi u neku od država EU-a jer su tamo sustavi koji funkcioniraju, a za isti posao možemo osigurati bolju egzistenciju i dostojanstvo.*

Obrazovno i profesionalno usavršavanje obuhvaća ambicije koje se tiču nastavka školovanja, profesionalnoga usavršavanja i napredovanja, te stjecanje iskustva i usavršavanja stranoga jezika. Oni te motive objašnjavaju na sljedeći način:

- *Možda, ali samo na kraće vrijeme – pola godine, godina dana maksimalno, zbog profesionalnoga usavršavanja i dobivanja novih spoznaja.*
- *Da. Još nisam sigurna kamo, ali negdje gdje su ljudi tolerantniji i gdje ću moći svoju struku dogurati do više razine. Nakon toga vratila bih se i pokušala ovdje stečeno znanje iskoristiti (sigurnija u sebe).*
- *Da, naravno! Mislim da bi me inozemstvo moglo upoznati s drugim aspektima i problemima moje struke. Voljela bih otići u neku od zemalja Skandinavije, Austriju ili Njemačku, SAD...*
- *Razmišljam puno o tome; možda čak i na dodatno obrazovanje još 1 ili 2 godine. A nakon toga ne znam. Ako se pruži prilika za posao, vjerojatno bih ostala. Razlozi?! Mislim da vani ima više mogućnosti za rad u ovom području, upoznavanje ljudi... Jednostavno, maknuti se iz Hrvatske dovoljan je razlog sam po sebi.*
- *Željela bih ići na 1 – 2 godine u Englesku ili možda Njemačku. Smatram da bi mi takvo jedno iskustvo puno značilo kako za osobne tako i za poslovne interese. Vjerujem da bi i znanje koje bih stekla učeći ili radeći u inozemstvu povećalo moje poslovne sposobnosti.*
- *To mi je i prioritet. U Italiju ili možda Rumunjsku kako bih usavršila svoj jezik (koji godinama učim) jer smatram da se ni jedan jezik ne može kvalitetno naučiti dok se ne ode u zemlju gdje se konstantno koristi i dok se svakodnevno ne komunicira s ljudima na njihovom jeziku.*
- *Za sad ne razmišljam o tome, ali mogla bih otići na kraće vrijeme čisto da steknem nova radna iskustva, poznanstva, ali definitivno bih se vratila u Hrvatsku.*
- *Da, razmišljam o odlasku u neku zapadnoeuropsku ili angloameričku državu kako bih usavršila svoje obrazovanje na jednom od afirmiranih svjetskih sveučilišta, te tako stekla akademsku kompetentnost i eventualno internacionalizirala svoje područje interesa.*
- *Željela bih nastaviti školovanje u inozemstvu zbog stjecanja životnoga iskustva, a možda čak i ostati raditi zbog boljih životnih uvjeta.*

Treća je kategorija nazvana **veće mogućnosti za ostvarenje životnih ambicija**. Ona uključuje percepciju da inozemstvo nudi općenito viši životni standard i veće mogućnosti za ostvarenje raznih ambicija, ali i one stavove koji govore o posvemašnjem nezadovoljstvu prilikama u Hrvatskoj. O čemu se konkretno radi, pokazuju sljedeći iskazi:

- *Nadam se jer gledajući dugoročno u Hrvatskoj i nema nekoga življenja nego samo opstanak.*

- *Ukoliko bih imala prilike, vjerojatno bih na jedno vrijeme otišla raditi u inozemstvo. Razlozi takve odluke su prvenstveno bolji životni standard u takvoj zemlji.*
- *Naravno. Zapravo, maštam da odem i prije diplome pa da tamo diplomiram zato što je Zagrebačko sveučilište opći nered. Zato jer uzevši u obzir visoku stopu nezaposlenosti i nezainteresiranosti vladajuće politike za humanističke (ali i uopće znanosti), nisam baš ni siguran ima li smisla ostati u zemlji.*
- *Da, o tome ozbiljno razmišljam i upravo to spada među jednu od profesionalnih ambicija. Glavni razlozi su što ta želja postoji oduvijek u meni, a i čini mi se kao pametan potez u realizaciji same sebe i vlastitih aspiracija, što profesionalnih, što privatnih.*
- *Da, razmišljao sam. Ako se u Hrvatskoj stvari ne poboljšaju, otići ću, jer trošiti svoje vrijeme gdje me ne cijene ili ih nije briga, nemam u planu za svoj život.*
- *Razmišljam. Kozmopolit sam i nije mi važno mjesto stanovanja. Želim ići tamo gdje ću ostvariti svoje snove.*
- *Razmišljam. U Hrvatskoj je gospodarstvo, blago rečeno, u banani. Pravi kvalitetni poslovi su uglavnom u inozemstvu. Također, vani se gleda znanje dok se kod nas još uvijek gleda i koja stranka... bar u državnim tvrtkama.*
- *Ne bih imao nikakvih zamjerki da odem iz ove zemlje na duže vrijeme, pa ni za stalno. Moja bi želja bila definitivno ostati u Europi, a glavni razlog za to je primitivizam koji još vlada u ovoj nadri državi (na Thompsonov koncert dođe 50.000 ljudi?!)*
- *Ma jedini razlog zbog kojega bih se maknuo iz Hrvatske je primitivizam. Otišao bih u neko malo kulturniju zemlju, ali i brabriju jer tu je glavna poštapalica "Ništa se ne može" ili "A, to je teško", i što onda? Onda je najbolje sjediti na kavi, truliti, krasti jer to rade moćni, itd.*
- *Rado, ne znam još gdje. Bolje van nego tu!!!*
- *Da, želim otići u doslovno pravnu državu u kojoj će se zaštititi moja prava i u kojoj se neću osjećati potkradanim od strane Vlade, gdje će se moj rad cijeliti.*
- *Naravno da bih. Ne znam još gdje. Razlozi. Ovdje je korupcija i mito, i za obične smrtnike nema perspektive.*

Upoznavanje novih kultura je kategorija koja upućuje uglavnom na intrinzičnu motivaciju, a što pokazuju i sljedeća objašnjenja studenata:

- *Da, željela bih otići u neku europsku državu najvjerojatnije u Italiju ili Francusku jer znam te jezike, a i općenito su mi te zemlje posebno drage. Htjela bih iskusiti život u inozemstvu, upoznati kulturu i ljude iz drugih zemalja.*
- *Razmišljam o odlasku u inozemstvo, ali ne na rad u struci nego volontirati u afričke zemlje ili proputovati nekim državama radi upoznavanja različitih kultura i sredina. S takvim znanjem i iskustvom želim se vratiti u domovinu i raditi.*

- *Da, razmišljam. Rado bih kraće vrijeme proveo radeći vani. To je prilika za stjecanje novih iskustava, upoznavanje novih podneblja, ljudi, kultura, učenje stranih jezika.*
- *Možda, razlozi su prije svega usavršavanje jezika, upoznavanje kulture i načina života drugih zemalja, stjecanje samostalnosti, snalažljivosti...*
- *Možda na kraće. Maksimalno godinu dana pa da malo vidim svijet, upoznam nešto novo. Nešto drukčije.*
- *Ako mi se pruži prilika, odgovor je definitivno pozitivan, prvenstveno radi upoznavanja drukčijega društveno-političko-kulturnog konteksta. Još se uvijek u Hrvatskoj osjeti zatvorenost unutar vlastitih granica, što definitivno ne pridonosi napretku na bilo kojem planu ljudskoga djelovanja.*

Posljednje dvije kategorije sistematizirani su razlozi zašto studenti ne bi otišli u inozemstvo. Tako **doprinos razvoju Hrvatske** uključuje prosudbe studenata da u Hrvatskoj ima dovoljno mogućnosti za kvalitetan život uz želju da svojim radom pomognu razvoju zemlje. To su objašnjavali na sljedeći način:

- *Ne, ne razmišljam o tome. Kao što sam prethodno rekao, želja mi je vratiti se na obiteljsko imanje, te svojim znanjem nastojati što više pomoći.*
- *Ne. Mislim da je to kukavički. Lako je uspjeti u inozemstvu gdje obrazovani kadar nije ni približno stručan našem. Izazov je uspjeti ovdje.*
- *Ne bih voljela otići u inozemstvo jer bih voljela poslovne mogućnosti pronaći u svojoj državi.*
- *Ne! Kupujmo hrvatsko.*
- *Van mogu otići odmah nakon završetka faksa jer smo vani traženi kao struka, plaća je super, uvjeti super, ali ja ostajem ovdje jer mi je i tu super. Vani bih uvijek bio i ostao stranac, a ovdje je izazov raditi super stvari.*
- *Za sada o tome ne razmišljam. Voljela bih ostati u Hrvatskoj, tj. u Zagrebu i ovdje steći iskustva u radu.*
- *Ne. Želio bih pridonijeti razvoju znanosti i tehnologije u Hrvatskoj jer je Hrvatskoj potreban visokoobrazovan kadar.*
- *Ne želim otići raditi i živjeti u inozemstvo. Smatram da ću ovdje, u Hrvatskoj, uspjeti pronaći posao. Baš kad bih morala otići, otišla bih pod uvjetom da mi to bude krajnja opcija, tj. kad ne bih imala drugoga izbora.*
- *Pa ne bih jer posla ima dosta, i previše, i u Hrvatskoj za onoga tko želi raditi. Nije u inozemstvu sve tako sjajno i bajno kako se priča, ne pada ništa s neba nego za to treba itekak delat!*
- *Ne planiram nigdje otići. Volim svoju zemlju, mislim da nam nije ni bolje ni lošije nego drugdje, a ako mladi odu i odustanu od svoje zemlje, neće imati tko da je usavršava. U Hrvatskoj ću pokušati postići svoj maksimum i u poslovnom i u društvenom životu.*
- *Nisam razmišljala o inozemstvu. Mislim da bih ostala u Hrvatskoj jer tu u potpunosti mogu ostvariti ono što želim ako se potrudim i budem imala dovoljno sreće.*

- *Ne. Vjerujem da će se stanje u Hrvatskoj popraviti i da će mladim ljudima s visokom naobrazbom biti dobro i doma.*

Posljednja, šesta, kategorija – **vezanost za obitelj i domovinu**, obuhvaća iskaze onih studenata koji ne bi otišli u inozemstvo zbog vezanosti za roditelje i prijatelje, ali i rodni kraj i domovinu. Njihove su izjave sljedeće:

- *Ne. Žao mi je napustiti svoje bližnje i u Zagrebu mi već dosta nedostaju. Teško mi je kao studentu, a kamoli u inozemstvu bez igdje ikoga.*
- *Ne, ne razmišljam. Smatram da se i ovdje može pristojno živjeti, te nema razloga napuštati domovinu i obitelj. Mislim da bi većina mladih trebala tako razmišljati, a država bi se za to trebala malo bolje pobrinuti. Uglavnom mislim da treba iskoristiti ono što imamo u državi i sami se pobrinuti da nam bude bolje, a ne samo napadati druge da nam nije dobro.*
- *Ne. Mislim da nema ljepše države od Hrvatske, a što se tiče života, valjda će doći bolja vremena. Tko želi naći posao, sigurno će ga naći. Možda ne u svojoj struci, ali posla uvijek ima.*
- *Ne! Ja volim Hrvatsku!*
- *Pa baš i ne. Nisu mi toliko važni posao i novac koliko prijatelji i obitelj.*
- *Ne. Meni je mjesto tu, u Hrvatskoj!*
- *Ne, ne bih nikada otišao iz rodnoga kraja osim ako ne bi bili u pitanju milijuni i kraće vrijeme boravka vani.*
- *Ne razmišljam jer je ovo moja država. Ovdje sam se rodio i tu ću ostariti. Mislim da mi nigdje drugdje ne može biti bolje, jedino možda u financijskom smislu, ali to nije osnova svega.*
- *Ne bih htjela otići iz Hrvatske jer mislim da bi bilo preteško napustiti obitelj i mislim da se ne bih baš lako snašla. No da bi bilo isplativije otići iz Hrvatske kao magistar matematike, definitivno bi jer se kod nas ne cijene ljudi sa znanjem nego s položajem.*
- *Ne razmišljam o tome. I ovako ne studiram u svome rodnom gradu i to mi se ne sviđa, a kamoli da odlazim u inozemstvo.*
- *Ne. Niti slučajno. Odvojenost od svog rodnog Splita na 5 godina mi je sasvim dovoljna.*

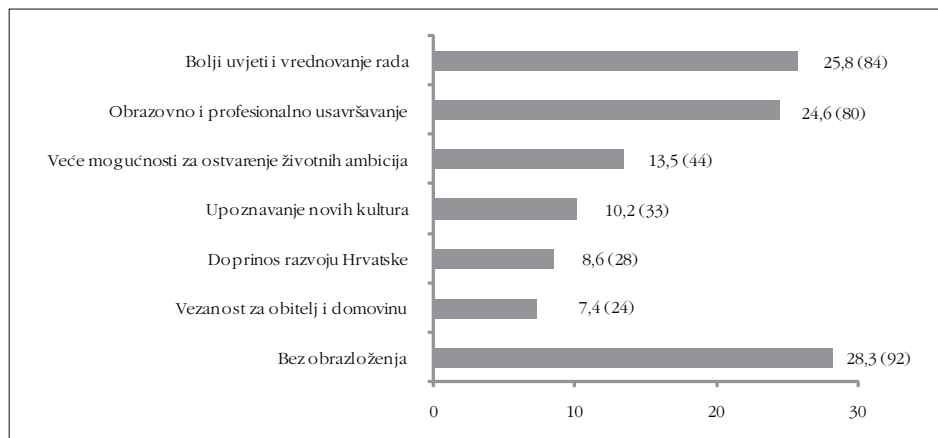
Grafikon 4. prikazuje distribuciju sistematiziranih odgovora studenata.

Kao što se vidi, najčešći motivi eventualnoga odlaska u inozemstvo vezani su uz profesionalnu karijeru, te postizanje zadovoljavajućega životnog standarda.

Daljnja je analiza pokazala da se studenti međusobno razlikuju u pogledu razloga (ne)odlaska u inozemstvo (tablica 4.).

Grafikon 4.

Razlozi (ne)odlaska studenata u inozemstvo – frekvencije i postoci

Tablica 4.

Razlozi (ne)odlaska u inozemstvo s obzirom na socijalna obilježja studenata (%)

Obilježja studenata	Bolji uvjeti i vrednovanje rada	Obrazovanje i profesionalno usavršavanje	Upoznavanje novih kultura	Doprinos razvoju Hrvatske
Područja znanosti	$\chi^2 = 26,74; df = 5; p = .000$	$\chi^2 = 26,54; df = 5; p = .000$		$\chi^2 = 18,28; df = 5; p = .003$
Biotehničke	47,6	52,4		0,0
Humanističke	31,9	36,2		0,0
Društvene	19,6	32,0		5,2
Tehničke	38,8	14,1		10,6
Prirodne	5,6	13,9		16,7
Biomedicinske i zdravstvo	12,8	10,3		20,5
Spol	$\chi^2 = 6,66; df = 1; p = .010$	$\chi^2 = 5,75; df = 1; p = .016$	$\chi^2 = 5,15; df = 1; p = .023$	
Ženski	20,4	29,6	13,4	
Muški	33,1	18,0	5,8	
Rezidencijalni status		$\chi^2 = 8,61; df = 3; p = .035$		
Selo		20,5		
Mali grad		25,9		
Veliki grad		48,0		
Zagreb		22,1		
UKUPNO	25,8	24,6	10,2	8,6

Bolji uvjeti i vrednovanje rada osobito su važan razlog za studente biotehničkih i tehničkih znanosti (suprotno studentima prirodnih i biomedicinskih znanosti), te muškarcima. Obrazovanje i profesionalno usavršavanje ponovo je najvažnije studentima biotehničkih znanosti, ali ovoga puta ženama, te studentima koji dolaze iz velikih gradova. Upoznavanje novih kultura važnije je studenticama, nego studentima dok osjećaj da mogu doprinijeti razvoju Hrvatske natprosječno iskazuju studenti biomedicinskih i prirodnih znanosti (za razliku od kolega koji studiraju biotehničke i humanističke znanosti).

Uočljivo je da velik utjecaj na motive eventualnoga odlaska u inozemstvo ima područje znanosti, odnosno percepcija studenata mogu li sa svojom strukom bolje prosperirati u inozemstvu ili u Hrvatskoj. Zanimljive su i rodne razlike koje upućuju na to da je među studentima prisutnija ekstrinzična, a među studenticama intrinzična motivacija. Posebno je intrigantno što se studentice pokazuju i intelektualno radoznalije i usmjerenije na stjecanje profesionalnih kompetencija – što je zapravo komplementarno ranije apostrofiranim boljim obrazovnim postignućima mladih žena.

Korisnu dopunu prethodnim podacima daju i rezultati usporedbe (ne)spremnosti studenata na odlazak u inozemstvo i razloga za eventualni odlazak iz Hrvatske (tablica 5.).

Tablica 5.

Razlozi (ne)odlaska u inozemstvo i spremnost studenata na odlazak u inozemstvo (%)

Razlozi (ne)odlaska u inozemstvo	Spremnost na odlazak u inozemstvo			
	Ne	Ne znaju	Da, na kraće vrijeme	Da, na dulje vrijeme ili zauvijek
Bolji uvjeti i vrednovanje rada $\chi^2 = 73,11; df = 3; p = .000$	0,0	22,6	23,8	53,6
Obrazovno i profesionalno usavršavanje $\chi^2 = 111,37; df = 3; p = .000$	0,0	16,3	65,0	18,8
Veće mogućnosti za ostvarenje životnih ambicija $\chi^2 = 67,07; df = 3; p = .000$	0,0	15,6	11,4	72,7
Upoznavanje novih kultura $\chi^2 = 45,51; df = 3; p = .000$	0,0	12,1	69,7	18,2
Doprinos razvoju Hrvatske $\chi^2 = 55,31; df = 3; p = .000$	96,4	3,6	0,0	0,0
Vežanost za obitelj i domovinu $\chi^2 = 36,06; df = 3; p = .000$	87,5	5,2	0,0	0,0
UKUPNO	33,2	17,8	24,0	24,9

Ustanovljene tendencije potpuno su jasne – gotovo svi oni koji ističu želju za doprinosom razvoju Hrvatske ili vežanost za obitelj i domovinu ujedno odbijaju

mogućnost odlaska u inozemstvo. Oko dvije trećine onih koji navode motiv obrazovnoga i profesionalnoga usavršavanja ili upoznavanja novih kultura istodobno bi u inozemstvo išli na kraće vrijeme. S druge strane, skoro tri četvrtine onih koji žele veće mogućnosti za ostvarenje životnih ambicija i preko polovice onih koji traže bolje uvjete i vrednovanje rada u inozemstvo bi išli na dulje vrijeme ili zauvijek. Na osnovi ovih tendencija može se sugerirati da su glavni razlozi potencijalnog *brain draina* nezadovoljstvo mladih stručnjaka životnom perspektivom u zemlji, te postojećim uvjetima rada i njegovim vrednovanjem. Logično je pretpostaviti da tzv. odljevu mozгова može pridonijeti i odlazak na profesionalno usavršavanje u inozemstvo, no u toj je motivaciji bar u početku manje prisutna ambicija da usavršavanje izvan Hrvatske potraje cijeli radni vijek.

Na koncu, činjenica da četvrtina ispitanih studenata iskazuje spremnost da na kraće, a četvrtina na dulje vrijeme ode u inozemstvo, i to poglavito zbog očekivanja kako bi na taj način lakše mogli ostvariti svoje profesionalne aspiracije, govori prvenstveno da je polovica studenata ozbiljnije razmišljala o profesionalnoj budućnosti. Nakon diplomiranja i suočavanja s eventualnim otežanim zapošljavanjem ili neodgovarajućom financijskom naknadom za uloženi rad, moguće je očekivati da od preostale polovice studenata, koji još ne pokazuju namjeru da okušaju sreću u inozemstvu, dio njih u budućnosti promijeni mišljenje i poželi napustiti zemlju. Hoće li se to dogoditi i u kojim razmjerima, ponajviše ovisi o prevladavanju razvojnih teškoća u Hrvatskoj, kao potencijalno emigrantskoj zemlji.

5. Zaključak

Svjetska istraživanja s područja privatnih i profesionalnih aspiracija mladih i/ili studenata pokazuju da oni u većini slučajeva navode zasnivanje obitelji i uspješnu karijeru kao prioritete, što je nalaz istovjetan onome u našem istraživanju. Studenti iz našeg uzorka su velikim dijelom suglasni da im glavne prepreke predstavljaju ekonomski problemi, problemi osobne prirode, te administrativni problemi uz lošu političku situaciju. Upravo su uz profesionalne aspiracije vezani glavni razlozi eventualnoga odlaska polovice ispitanih studenata u inozemstvo – konkretno, studenti žele bolje uvjete i vrednovanje rada, te mogućnosti za dodatno obrazovanje i profesionalno usavršavanje. U iskazanim su stavovima studenti većinom homogeni jer promatrana socijalna obilježja vrlo slabo diferenciraju ispitanike. Izuzetak je područje znanosti koje studenti studiraju, a sporadično su registrirane i rodne razlike.

Bez obzira na percepciju razloga, nemogućnost ostvarenja osobnih i profesionalnih ciljeva ne implicira samo probleme na individualnoj razini nego i troškove za državu i neostvarenje društveno proklamiranih ciljeva, koje ovdje možemo promatrati preko tri razine. Prva se odnosi na loš uspjeh populacijske politike, vezan uz strahovanja ispitanika da neće moći zasnovati obitelj ili osigurati egzistenciju svoje obitelji. Druga je razina neuspjeh u pronalasku posla ili obavljanje neadekvatnoga posla, što za državu znači i manje doprinose i velik neiskorišten kontin-

gent radne snage. Treća se tiče potencijalnoga odlaska mladih stručnjaka iz zemlje koja im ne nudi zadovoljavajuću perspektivu za ostvarenje poglavito profesionalnih aspiracija. Odgađanje korištenja ili, čak, gubitak potencijala mladih stručnjaka ima višestruko nepoželjne posljedice i za studente (buduće mlade stručnjake) i za čitavo društvo. Stoga je jedini pravi odgovor stvaranje takvih društvenih uvjeta koji će otvoriti perspektive da mladi, a posebice studenti u koje društvo ulaže najviše sredstava i polaže najviše nada da će pridonijeti društvenome razvoju, mogu svoje životne i profesionalne aspiracije ostvariti vlastitim trudom dok su još relativno mladi.

Literatura

1. Andres, L.; Adamuti-Trache, M.; Yoon, E. S.; Pidgeon, M.; Thomsen, J. P. (2007). Educational Expectations, Parental Social Class, Gender, and Postsecondary Attainment: A 10-Year Perspective. *Youth & Society*, 39 (2):135–163.
2. *Annual Report* (2007). Transparency International. http://www.transparency.org/publications/publications/annual_reports/annual_report_2007
3. Baumeister, R. F.; Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117:497–529.
4. Bouillet, D. (2004). Odnos mladih prema vrijednostima i činiteljima obiteljskog života. *Sociologija sela*, 42 (1–2):173–195.
5. Deci, E. L.; Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11:227–268.
6. Fox, M. F.; Faver, C. A. (1981). Achievement and Aspiration: Patterns among Male and Female Academic-Career Aspirants. *Work and Occupations*, 8 (4):439–463.
7. Golub, B. (2000). Potencijalni (profesionalni i vanjski) egzodus mladih znanstvenika. U: Prpić, K. (Ur.). *U potrazi za akterima znanstvenog i tehnološkog razvoja*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja: 129–186.
8. Haralambos, M.; Holborn, M. (2002). *Sociologija. Teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.
9. Holland, J. L. (1997). *Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, Inc.
10. Ilišin, V. (2007). Društveni status, problemi i budućnost mladih. U: Ilišin, V. i Radin, F. (Ur.). *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja: 39–81.
11. Ilišin, V.; Mendeš, I.; Potočnik, D. (2003). Politike prema mladima u obrazovanju i zapošljavanju. *Politička misao*, 40 (3):58–89.
12. Ilišin, V.; Mendeš, I. (2005). Mladi i Europska unija: percepcija posljedica integracije. U: Ilišin, V. (Ur.). *Mladi Hrvatske i europska integracija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja: 197–252.
13. Ilišin, V.; Radin, F. (Ur.). (2002). *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: IDIZ, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
14. Ilišin, V.; Radin, F. (Ur.). (2007). *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
15. Kasser, T.; Ryan, R. M. (2001). Be careful what you wish for: Optimal functioning and the relative attainment of intrinsic and extrinsic goals. In: Schmuck, P.; Sheldon, K. (Eds.). *Life goals and well-being*. Göttingen: Hogrefe & Huber Publishers: 116–131.

16. Levine, P. B.; Zimmerman, D. J. (1995). A Comparison of the Sex-Type of Occupational Aspirations and Subsequent Achievement. *Work and Occupations: An International Sociological Journal*, 22 (1):73–84.
17. Manzo Kennedy, K. (2005). Student Ambition Exceeds Academic Preparation. *Education Week*, 24 (3):6–11.
18. Mitsos, E.; Browne, K. (1998). Gender differences in education: the underachievement of boys. *Sociology Review*, 8 (1):3–29.
19. Mosher, C.; Danoff-Burg, S. (2007). College Students' Life Priorities: The Influence of *Gender and Gender-linked Personality Traits*. *Gender Issues*, 24 (2):21–33.
20. Patton, W.; Creed, P. (2007). The Relationship between Career Variables and Occupational Aspirations and Expectations for Australian High School Adolescents. *Journal of Career Development*, 34 (2):127–148.
21. Pfeffer, F. T. (2008). Persistent Inequality in Educational Attainment and its Institutional Context. *European Sociological Review*, 00 (0):1–23.
22. Plucker, A. J.; Quaglia R. J. (1998). The Student Aspirations Survey: Assessing Student Effort and Goals. *Educational and Psychological Measurement*, 58 (2):252–257.
23. Powers, R.; Wojtkiewicz, R. (2004). Occupational Aspirations, Gender, and Educational Attainment. *Sociological Spectrum*, 24 (5):601–622.
24. Radin, F. (2007). Vrijednosti mladih Hrvata. U: Ilišin, V. i Radin, F. (Ur.). *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu: 136–156.
25. Tinklin, T.; Croxford, L.; Ducklin, A.; Frame, B. (2005). Gender and attitudes to work and family roles: the views of young people at the millennium. *Gender & Education*, 17 (2):129–142.
26. Wahl Herting, J. K.; Blackhurst, A. (2000). Factors Affecting the Occupational and Educational Aspirations of Children and Adolescents. *Professional School Counseling*, 3 (5):367–74.
27. Walberg, H. J.; Greenberg, R. (2006). Youth Realities and Aspirations. *Journal of Research in Rural Education*, 12 (3):178–180.
28. Weiner, G.; Arnot, M.; David, M. (1997). Is the future female? Female success, male disadvantage, and changing gender patterns in education. In: Halsey/Brown/Wells (Eds). *Education: Culture, Economy, Society*. Oxford: Oxford University Press: 587–622.

Vlasta Ilišin

Dunja Potočnik

Institute for Social Research in Zagreb, Zagreb, Croatia

e-mail: vlasta.ilisin@idi.hr; dunja@idi.hr

Professional and Life Aspirations of Students at the University of Zagreb

Abstract

This article analyses life and professional aspirations of students and how willing they are to leave the country and perhaps go abroad and for what reasons. In consistence with the results of world research about the young people, including students, our research shows that on a personal level they mostly wish to start a family and professionally they wish to build a career. Most students agree that economic and personal problems, administrative barriers, bad political situation and corruption stand in the way of their ambitions. About one half of interviewed students think about going abroad primarily for professional reasons: they want better working conditions, higher appreciation of their work, professional improvement. Students' attitudes do not vary significantly: if so, differences are related to their various fields of study or, in some cases, they are gender related.

Key words: students, ambitions, professional and life aspirations, obstacles, going abroad.

Received in November 2008

Accepted in December 2008